

Uteslutandets praktiker och inkluderandets villkor: Om arbetsmarknad och välfärdsstat

Projektsammanfattning:

För att utveckla den forskargrupp som sedan två år har arbetat inom institutionen för socialt arbete på Malmö universitet till ett bredare nätverk med en fördjupad gemensam plattform vill vi kunna bjuda in gäster nationellt och internationellt, avsätta tid och plats för skrivande och delta i en konferens tillsammans. Vi har för avsikt att formulera flera konkreta forskningsprojekt och söka stöd för en forskningsplattform från en större finansör under 2020.

Under ett par år har flera forskare inom institutionen för socialt arbete på Malmö Universitet drivit en seminarierie och utvecklat forskningsnätverket Arbeta/Välfärd till en kreativ forskningsmiljö med fokus på arbete, välfärdssystem och olika former av social utsatthet. Nätverket samlar forskare inom institutionen för Socialt arbete och institutionen för kriminologi, men gruppen har även nära kontakter med flera andra institutioner och tvärsaktoriella miljöer inom Mau. Nu vill vi fördjupa samarbetet, bjuda in forskare från andra universitet och skriva gemensamma projekt.

Nätverkets teoretiska utgångspunkter:

Vi har kommit att samlas kring ett teoretiskt/kritiskt perspektiv på samhällsekonomin, arbetsmarknaden och välfärdsstaten. Med bakgrund i olika teoretiska traditioner men verksam på fältet socialt arbete uppfattar vi att det behövs en aktualiserad och fördjupad analys av de processer som skapar ojämlikhet och utsatthet i vår tid.

Dagens komplexa institutioner och ekonomier bidrar till att allt större grupper hamnar utanför den ordinarie arbetsmarknaden och blir hänvisade till allt mer opålitliga sociala skyddsnet. Kulturgeografen Saskia Sassen beskriver dessa processer med begreppet *expulsions* eller *uteslutningar* (Sassen 2014). Med detta menar hon de processer som på olika sätt utesluter människor från viktiga sociala, ekonomiska och demokratiska rättigheter, men även utesluter människor från tillträde till platser och land. I en svensk kontext kan vi till exempel se hur grupper utesluts på ett flertal områden: kontrollerande arbetsmarknadsåtgärder och restriktiv migrationslagstiftning, begränsningar av LSS, försvagandet av fackligt skydd, otillräckliga möjligheter att förena arbete och omsorgsansvar, stigmatisering och nedvärdering av kategorier av anställda som krymper möjligheterna till inflytande över ekonomiska och demokratiska processer är bara några av de exempel vi vill undersöka i detta nätverk.

Enligt Nikolas Rose och Peter Miller (Rose & Miller 2008) är en av de bärande delarna i vad de kallar för *advanced liberalism* att arbetslöshet och oförmåga att vara självförsörjande inte förstås som samhällsekonomiska problem utan ett problem för individer eller grupper. Lösningen anses därför vara att olika grupper på olika sätt skall göras anställningsbara. Författarna visar att detta synsätt i sig själv gör att människor etiketteras och definieras som behövande av olika insatser och kunskaper. Denna institutionella politik, menar författarna, döljer att orsakerna bakom arbetslöshet och utsatthet för många i grunden beror på strukturella faktorer och inte på "brister" hos olika grupper av människor. I allt högre grad villkoras sociala och ekonomiska rättigheter med tillgång till formellt arbete.

Nätverkets nyhetsvärde

Ofta har sociala uteslutningspraktiker och konsekvenserna av dem analyserats och utforskats utifrån de speciella, lagar, policies, beslut, diskurser som man menar påverkar olika "utsatta grupper". Allt detta är viktig forskning som fångar människors livsvillkor och förutsättningarna för dem. Detta nätverk tar sin utgångspunkt i denna forskning men har samtidigt ambitionen att skapa dialog mellan de olika fälten och därmed kunna identifiera likheter och skillnader som finns i hur olika grupper utesluts.

Arbetslinjen har under lång tid setts som en strategi för att motverka exkludering och marginalisering av vissa grupper på arbetsmarknaden. Inom arbetsmarknadspolitiken innebär det att förutsättningar ska ges till alla som vill och kan arbeta, vilket har lagt grund för flera av de uteslutningspraktiker vi

nämner ovan. Även inom funktionshinderpolitiken är ett centralt mål att arbetsmarknaden ska tillvarata alla människors önskan och förmåga att arbeta. Trots de insatser och satsningar som gjorts i Sverige på personer med funktionsnedsättning som grupp, identifieras personer med funktionsnedsättning och nedsatt arbetsförmåga fortfarande som en utsatt grupp som fortsätter att stå långt ifrån arbetsmarknaden. Vi behöver bland annat identifiera den roll som föreställningar om "den friska, kapabla kroppen" har i att konstituera arbetsmarknaden och marginalisering från den. Ett annat viktigt fokus för nätverket blir att samla kunskap om de olika former för motstånd mot uteslutande: vardagligt, kollektivt såväl som individuellt (cf. Lilja och Vinthagen 2009, Mulinari 2011).

Inspirerad av forskningen om sociala problem, arbetsmarknaden och funktionshinder vill vi i detta nätverk samla forskare som på olika sätt utforskar processer av uteslutning och hur de påverkar olika grupper, för att analysera likheter och kontinuitet, och bättre förstå hur samhället fungerar. Vi ser ett behov av att samla forskare som utifrån olika teoretiska perspektiv, metoder och empiriska material kan identifiera de samhälleliga processer som skapar *expulsion* av olika grupper. Vilka strukturer och faktorer framträder när uteslutandets praktiker står i fokus?

Syfte med arbetet under detta projektår

Vi planerar att komma att fortsätta vårt bedriva vår seminarieverksamhet men utöka denna genom att inkludera involvera forskare både nationellt och internationellt. Bland annat har institutionen en hedersdoktor, Lena Dominelli, som vi hoppas kan vara intresserad av att medverka. Vi vill också fokusera på vårt teoretiska skrivande vilket vi har identifierat som ett konkret behov för att utveckla vår forskning. Som en grupp med övervägande kvinnor i tidiga delar av forskarkarriären återkommer vi ofta till behoven att hitta tid och ömsesidigt stöd i dessa grundläggande processer.

Målet för årets aktiviteter är att formulera en forskningsplattform med ett flertal konkreta projekt samt skapa kontakter för att kunna bjuda in en gästforskare under 2021. Att delta i samhällsdebatten via media genom både dagspressartiklar och utåtriktade och seminarier riktade till en intresserad allmänhet är andra viktiga mål för nätverket.

Hur är nätverksmedlemmarnas olika forskningsområden kopplade till det gemensamma syftet?

Vanna Nordling, disputerad i socialt arbete, Lunds univ. 2017

Dagens migrationspolitik bidrar till uteslutningar på flera områden och är ett tydligt exempel på hur tidigare etablerade uppdelningar mellan människor idag förstärks (Nordling 2017, Nordling et al. 2017). Vi ser till exempel hur möjligheten att planera livet mer än bara tillfälligt begränsas för människor som fått tillfälliga uppehållstillstånd och hur avslag på asylansökningar leder till att fler människor tvingas leva som papperslösa. Vi kan också se hur grupper med laglig rätt att vistas i landet, såsom ensamkommande ungdomar under gymnasielagen, lever under mycket knappa förhållanden och utan tillgång till samhällets skyddsnät. Vi kan även se hur migrationspolitiska kontrollfunktioner sprids ut över fler institutioner – såsom skola, socialtjänst och frivilligorganisationer. Uteslutningen från välfärdssystemen och beroendet av arbetsmarknaden trots omöjliga villkor påverkar enskilda människors liv men etablerar också förutsättningarna för helheten av dessa system.

Paula Mulinari, disputerad i genusvetenskap, Linköpings univ. 2007

Sociala rättigheter har allt mer kommit att avgöras av den ställning människor har i arbetslivet. Detta blir tydligt inom migrationsområdet, där anställningar blivit avgörande för människors möjlighet till uppehållstillstånd, men vi ser de även inom områden som ekonomiskt bistånd där kraven på deltagande i arbetsmarknadsåtgärder blir att mer centrala för möjligheterna att få tillgång till ekonomiskt bistånd. För kommuner har förändringen i a-kassan inneburit att allt fler människor uppstår ekonomiskt bistånd på grund av att de saknar arbete. Detta gör att kommunerna blir viktiga arbetsmarknadsaktörer, både i utformandet av lokala arbetsmarknader och i formandet av politiken kring relationen mellan sociala rättigheter och lönearbete. Min forskning tar sin utgångspunkt i den växande andelen människor som på ett eller annat sätt befinner sig inom kommunens arbetsmarknadsåtgärder, för att analysera de exkluderingsprocesser som skapas i möten mellan kommunala tjänstepersoner, berörda arbetslösa och de kategorier som beskrivs som problematiska av olika skäl.

Susanna Lundberg, disputerad i sociologi, Örebro univ. 2016

Arbetsmarknaden idag dras med en paradox: unga ur arbetarklassen vill inte ta utbildningar även i de fall välbetalda jobb väntar på dem i andra änden. Kan vi se detta som en typ av motstånd mot stigmatisering och diskriminering, att ungdomarnas uppfattning om arbetsmarknaden är att de villkor de kommer att möta är så dåliga att arbetslöshet känns som ett bättre alternativ? Flera branscher på den svenska arbetsmarknaden har så stora rekryteringsproblem att de betraktar detta som sitt största hinder mot tillväxt, samtidigt som många människor med låg utbildning står utan arbete. Samtidigt formuleras arbetsmarknadspolitik från kommunala och statliga verksamheter i stor utsträckning på det sätt som Miller & Rose (2008) kallar *advanced liberalism*, alltså som att de arbetslösa individerna behöver förändras för att passa arbetsmarknadens krav. Från brittisk forskning ser vi att stigmatisering av människor, grupper och platser påverkar tillträdet till arbetsmarknaden, och den typen av uteslutning är viktig att fånga upp även i svensk kontext. I en situation av arbetskraftsbrist finns en möjlighet att vända på perspektiven och se vilka ansträngningar arbetsgivarna gör för att hitta den arbetskraft som de behöver.

Maria Norstedt, disputerad i sociologi, Lunds univ. 2011

Mitt forskningsintresse rör villkor i arbetslivet och på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättningar. Trots en relativt stark lagstiftning i Sverige som syftar till att skydda personer med funktionsnedsättning från diskriminering, visar min studie Dolda funktionsnedsättningar i arbetslivet – (Norstedt 2016) att personer med dolda funktionsnedsättningar erfar sin position på arbetsmarknaden som osäker och prekär. Studiens resultat visar att de såg vissa fördelar med att framträda med sina dolda funktionsnedsättningar på arbetsplatsen för att på så vis få stöd av kollegor och arbetsgivare och anpassningar i arbetet. Men resultatet pekar också på att personerna med dolda funktionsnedsättningar har erfarenheter av begränsade möjligheter till befordran eller ansvar, oro över och tidigare erfarenheter av att deras funktionsnedsättning och arbetsvilja ifrågasatts samt erfarenheter av att ha blivit behandlade eller bemötta annorlunda än sina kollegor av arbetsgivaren. Samtliga personer med dolda funktionsnedsättningar i studien övervägde om de skulle avslöja sin funktionsnedsättning eller inte för en ny potentiell arbetsgivare.

Klara Öberg, disputerad i antropologi, Univ. EHESS, Paris 2015

Mina forskningsintressen handlar om att beskriva former för uteslutning från det formella: arbete, uppehållstillstånd, sociala rättigheter; och hur det är sammanlänkat med det informella: den oreglerade arbetsmarknaden och den informella ekonomin. Ett tidigare projekt handlade om hur tillståndet som papperslös påverkar situationen på den oreglerade arbetsmarknaden och hur avsaknad av formella rättigheter leder till utsatthet men också formar relationer med arbetsgivare och kollegor, det vill säga skapar nya former av underordning (Öberg 2016). Ett aktuellt projekt handlar om den oreglerade arbetsmarknaden och denna är rasifierad och könad. Vad betyder det för människors arbetsliv och vardag? Frågor om tillgång eller icke tillgång till rättigheter när de inte har ett fast och reglerat arbete blir avgörande. Projektet försöker beskriva den förskjutning som har skett där arbete alltmer har kommit att utgöra en kärna för tillgång till sociala rättigheter. Och hur access till rättigheter alltmer har kommit att handla om att vara formellt inkluderad, ha uppehållstillstånd/medborgarskap och ha tillgång till reglerat arbete.

Sammantaget

vill vi ta steget från att studera villkoren i utanförskap till att förstå vilken roll utanförskapet har i att legitimera och upprätthålla tron att "innanförskapet" är hållbart, rimligt och stabilt. Forskning kring alla dessa variationer av utsatthet och villkorad inkludering är ett viktigt instrument för att identifiera förskjutningar och förändringar i samhälle och politisk styrning.

Vi hoppas att denna ansökan ger oss bättre möjligheter att utveckla dessa teoretiska och empiriska frågor till en sammanhållen, djup och bred plattform.

Litteratur:

- Lilja, M. & Vinthagen, S. 2009, *Motstånd*, 1 uppl
- Lundberg, S. 2016, "Vi kan ju sälja det övriga landet till hugade spekulanter", Örebro University, Örebro.
- Miller, P & Rose, N. 2008, *Governing the present: administering economic, social and personal life*, Polity, Cambridge.
- Mulinari, D. & Neergaard, A. 2004, *Den nya svenska arbetarklassen : rasifierade arbetares kamp inom facket*, Boréa, Umeå.
- Mulinari, P. 2011, "'Man hjälps åt' : solidaritet, solidaritetsfällor och motstånd i hotell- och restaurangbranschen" in *Arbete : intersektionella perspektiv*, eds. P. Mulinari & R. Selberg, Gleerups, , pp. 229-244.
- Nordling, Vanna (2017) *Destabilising Citizenship Practices? Social Work and Undocumented Migrants in Sweden*, diss. School of Social Work, Lund University
- Nordling, Vanna, Maja Sager och Emma Söderman (2017) "From citizenship to mobile commons: Reflections on the local struggles of undocumented migrants in the city of Malmö, Sweden", *Citizenship Studies* Vol. 21 Issue 6, p 710-726
- Maria Norstedt 2016, "Att avslöja sina dolda funktionsnedsättningar i arbetslivet", *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, , no. 2, pp. 36.
- Sager, M. 2011, *Everyday clandestinity: experiences on the margins of citizenship and migration policies*, Faculty of Social Sciences, Centre for Gender Studies, Lund University, Lund.
- Sassen, Saskia (2014) *Expulsions. Brutality and Complexity in the Global Economy*, USA: Harvard University Press
- Öberg, K. 2015, *Du sens des réseaux sociaux et la production locale de déportabilité. L'exemple des demandeurs d'asile et des immigrants en situation irrégulière dans le marché du travail informel à Göteborg, Suède*, EHESS, Paris.